

Ο Ελληνοβουδισμός

Bhikkhu Nyānadassana
(Ιωάννης Τσέλιος)

*

Athens Theravada Center

Ο ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΔΙΣΜΟΣ

Οι Επιρροές μεταξύ Ελληνισμού και Βουδισμού

Ο Ελληνοβουδισμός είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει την πολιτισμική πρόσμειξη στοιχείων του ελληνιστικού πολιτισμού και του Βουδισμού, η οποία ξεκίνησε τον 4ο αιώνα π.Χ. με την έναρξη της ελληνιστικής περιόδου και συνεχίστηκε ως τον 5ο αιώνα μ.Χ.

Ήταν πολιτιστική συνέπεια μιας μακράς αλυσίδας γεγονότων και της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ελληνικού στοιχείου και του Βουδισμού. Ξεκίνησε με τις εκστρατείες του Μεγάλου Αλεξάνδρου για την κατάκτηση της περσικής αυτοκρατορίας και τις επιπλέον κατακτήσεις περιοχών ανατολικότερα της Κεντρικής Ασίας, καθιερώνοντας έτσι μια άμεση επαφή με τους πολιτισμούς της Ινδίας. Αυτές οι εκστρατείες και η δημιουργία των μετέπειτα ελληνιστικών βασιλείων στην Ινδία δημιούργησαν τις συνθήκες για την επαφή των Ελλήνων με τη βουδιστική διδασκαλία και την εγκαθίδρυση βουδιστικών κοινοτήτων. Στις περιοχές όπου ξεκίνησε η επαφή αυτή περιλαμβάνεται το σύγχρονο Αφγανιστάν, το Πακιστάν και η βορειοδυτική Ινδία.

Παρ' όλα αυτά, λίγοι γνωρίζουν σήμερα ότι οι Έλληνες ήταν οι πρώτοι Ευρωπαίοι που ασπάστηκαν τον Βουδισμό, αιώνες πριν από την εμφάνιση του Χριστιανισμού. Υπάρχουν επίσης ενδείξεις ότι οι πρώτοι γλύπτες οι οποίοι απεικόνισαν τον Βούδα σε μορφή αγαλμάτων ήταν ελληνικής καταγωγής. Αυτά τα αγάλματα παρουσιάζουν μια ρεαλιστική απεικόνιση των χαρακτηριστικών του προσώπου και του σώματος σε συνδυασμό με τις λεπτομέρειες των πτυχών του χιτώνα. Μπορούν να συγκριθούν με τα καλύτερα γλυπτά της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου.

Από τον 4ο αιώνα π.Χ. η φιλοσοφική, ειρηνική και απελευθερωτική Διδασκαλία του Βούδα είχε μεγάλο αντίκτυπο στον Ελληνισμό της Ασίας, όπου υπήρξε σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ του ελληνιστικού και του βουδιστικού πολιτισμού.

Μάλιστα, ακόμα λιγότεροι γνωρίζουν ότι οι Έλληνες των ελληνιστικών βασιλείων της Ινδίας έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διάδοση του Βουδισμού. Ο Έλληνας βουδιστής μοναχός Νταμμαράκχιτα (*Dhammarakkhita*, τίτλος που σημαίνει «Προστατευόμενος από τη Διδασκαλία») ήταν ένας από τους ιεραπόστολους που στάλθηκαν από τον βουδιστή αυτοκράτορα Ασόκα για να διαδώσουν τη βουδιστική Διδασκαλία στο βορειοδυτικό τμήμα της Ινδικής χερσονήσου (*aparantaka*). Εκεί κήρυξε την *Aggikkhandhopama Sutta*¹ με αποτέλεσμα 37.000 άτομα να ασπαστούν τον Βουδισμό. Αυτή η αναφορά βρίσκεται στα Χρονικά της Σρι Λάνκα «Μαχάβανσα» και «Ντίπαβανσα», όπου ο Νταμμαράκχιτα περιγράφεται ως Έλληνας (Γιόνακα).²

«Γιόνακα» (*Yonaka*), «Γιόνα» (*Yona*) ή «Γιάβανα» (*Yavana*), που κυριολεκτικά σημαίνει «Ίωνας/-ες», είναι το όνομα με το οποίο περιγράφονταν οι Έλληνες στην αρχαία εποχή στην Ασία. Ήταν ένθερμοι αποδέκτες του Βουδισμού, και το παράδειγμα του Έλληνα (Γιόνακα) Νταμμαράκχιτα δείχνει ότι έπαιξαν ενεργό ρόλο στην εξάπλωσή του ως σημαντικοί ιεραπόστολοι.

Ο ίδιος ο Βούδας, περίπου τον 5ο αιώνα π.Χ., σε μια από τις Ομιλίες του αναφέρθηκε στους Έλληνες (*Yona*, στα ινδικά της εποχής). Συνέκρινε το άκαμπτο κοινωνικό σύστημα των τεσσάρων ινδικών τάξεων ή καστών με εκείνο των Ελλήνων και άλλων γειτονικών χωρών, όπου υπήρχαν μόνο δύο τάξεις ανθρώπων, αυτή των δεσποτών και αυτή των δούλων. Εκεί ο δεσπότης μπορούσε να γίνει δούλος και ο δούλος δεσπότης.³

¹ A IV, *Aggikkhandhopama-sutta*, σ. 127.

² *Mahāvāṅsa*, xii, σ. 34 κ.ε.· *Dīpaṅsa*, viii, σ. 7.

³ M II, 93. *Assalāyana-sutta*, σ. 148.

Η ελληνική γλώσσα στη διάδοση του Βουδισμού

Η σημασία του Ελληνισμού στον Βουδισμό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι τα ελληνικά ήταν από τις πρώτες γλώσσες στις οποίες καταγράφηκε μέρος των διδασκαλιών του Βούδα, πολύ πριν από τον Κανόνα Πάλι. Αυτό συνέβη στους διάσημους στύλους και στις επιγραφές του Ινδού αυτοκράτορα Ασόκα. Το παρακάτω κείμενο είναι απόσπασμα των διδασκαλιών του Βούδα και βρέθηκε σε μια από τις 14 μεγαλύτερες επιγραφές που είχαν γραφτεί στα ελληνικά:

«[εὐ]σέβεια καὶ ἐγκράτεια κατὰ πάσας τὰς διατριβάς·
(ευσέβεια και εγκράτεια σε όλους τους τρόπους ζωής)
ἐγκρατῆς δὲ μάλιστα ἐστὶν ὃς ἂν γλώσσης ἐγκρατῆς ᾗι.
(εγκρατῆς δε μάλιστα είναι αυτός που στη γλώσσα είναι εγκρατῆς)
Καὶ μήτε ἑαυτοὺς ἐπα[ι]νῶσιν, μήτε τῶν πέλας ψέγωσιν
περὶ μηδενός».
(Και ούτε να επαινούν τους εαυτούς τους ούτε να επικρίνουν τους
πλησίον (γείτονές) τους για μηδαμινά πράγματα.)»⁴

Η διδασκαλία αυτή απαντάται και στα κείμενα του Κανόνα Πάλι, που αποτελεί την επίσημη γλώσσα των διδασκαλιών του Βούδα, όπως στο *Dhammapada*, στίχοι 261, 361 και Μ III, *Sappurisa-sutta*.

Ο αυτοκράτορας Ασόκα υιοθέτησε τη βουδιστική πίστη κι έγινε σημαντικός προσηλυτιστής του Βουδισμού Τεραβάδα κατά τον παραδοσιακό Κανόνα Πάλι. Είναι μια ιστορική μορφή που λειτούργησε για τον Βουδισμό όπως ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Κωνσταντίνος Α΄ για τον Χριστιανισμό. Ωστόσο, επέμεινε στη μη χρήση βίας τόσο στους ανθρώπους όσο και στα ζώα, και στις γενικές παραινέσεις για τη ρύθμιση της ηθικής ζωής των ανθρώπων. Ανήλθε στην εξουσία γύρω στο 270 π.Χ., και η βασιλεία του συνδέεται με το απόγειο της ισχύος της δυναστείας των Μαούρυα.

⁴ Λίθινη Επιγραφή του Ασόκα στο Kandahar, 258 π.Χ.

Σύμφωνα με τις επιγραφές του Ασόκα, ορισμένες εκ των οποίων είναι γραμμένες στα ελληνικά, έστειλε βουδιστές αντιπροσώπους στις περιοχές των Ελλήνων στην Ασία και σε περιοχές ως τη Μεσόγειο θάλασσα. Στα γραπτά αυτά αναφέρονται όλοι οι ηγέτες του ελληνικού κόσμου με τους οποίους υπήρξε επαφή την εποχή εκείνη (μέσα 3ου αιώνα π.Χ.). Συγκεκριμένα:

Η κατάκτηση με το Ντάρμα (Διδασκαλία) έχει κερδηθεί εδώ στα σύνορα, καθώς ακόμη στα εξακόσια γιότζανα (6.437 χλμ.) μακριά, όπου ο Έλληνας βασιλιάς Antiyoga (Αντίοχος Β΄ ο Θεός – στις Σελευκίδες) κυβερνά, και πέρα από τη γη αυτή υπάρχουν οι τέσσερις βασιλιάδες με την ονομασία Turamaya (Πτολεμαίος Φιλάδελφος – στην Αίγυπτο), Atiyoka (Αντίγονος Β΄ Γονατάς – στη Μακεδονία), Maka (Μάγας ο Κυρηναίος – στην Κυρηναϊκή) και Alike-su[n]dara (Αλέξανδρος της Ηπείρου), που κυβερνούν με τον ίδιο τρόπο που κυβερνούν στον νότο οι Τσόλα, οι Πάντια και ως το Ταμραπάρνι (Σρι Λάνκα). (Διάταγμα 13).

Ο Ασόκα επίσης ισχυρίστηκε πως προσηλύτισε τους ελληνικούς πληθυσμούς του βασιλείου του στον Βουδισμό, που τον αποκαλεί *Ντάρμα*. Όπως αναφέρεται:

Εδώ στη γη του βασιλιά ανάμεσα στους Έλληνες (Yonaka), τους Καμπότζιους, τους Ναμπχάκα, τους Ναμπχάπαμκιτ, τους Μπχότζα, τους Πιτνίκα, του Άντχρα και τους Παλίντα, παντού όλοι οι άνθρωποι ακολουθούν τις διδαχές του Ντάρμα. (Διάταγμα 13)⁵

⁵ Ven. S. Dhammika (1994-2012): *The Edicts of King Asoka*, Rock Edict, XII, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka.

Η πολιτιστική σχέση του ελληνικού πολιτισμού και του Βουδισμού συνεχίστηκε με την ίδρυση του ελληνικού βασιλείου της Βακτριανής (250 π.Χ. – 130 π.Χ.), όπου βρίσκεται το σημερινό Αφγανιστάν. Τούτο επεκτάθηκε πιο βαθιά στην Ινδία το 180 π.Χ., όπου ιδρύθηκε το ινδοελληνικό βασίλειο, υπό το οποίο ο Βουδισμός διαδόθηκε ευρέως. Έτσι ο Βουδισμός ευημερούσε υπό την κυριαρχία των Ελληνοϊνδών βασιλέων.

Οι Ελληνοϊνδοί βασιλείς συνδύασαν την ελληνική με τις ινδοϊρανικές γλώσσες, καθώς και κάποια σύμβολα και θρησκευτικά έθιμα του Ινδουισμού και του Βουδισμού με την αρχαία ελληνική θρησκεία. Υπήρξαν επίσης υποστηρικτές του Βουδισμού—ένας συνδυασμός που είναι σήμερα γνωστός ως Ελληνοβουδισμός και ελληνοβουδιστική τέχνη.

Ο Μένανδρος Α΄, ο οποίος έχει περιγραφεί ως ο μεγαλύτερος και πιο διάσημος των Ελληνοϊνδών βασιλέων, θεωρείται μεγάλος προστάτης του Βουδισμού. Ήταν ένας από τους βασιλείς του ινδοελληνικού βασιλείου από το 165 π.Χ. έως το 145 π.Χ. Γνωστός ως Μένανδρος ο Δίκαιος, είχε την πρωτεύουσά του στη Σάγκαλα (*Sāgala*), στη σημερινή Σιαλκότ στο Παντζάμπ του Πακιστάν. Ασπάστηκε και προώθησε τον Βουδισμό, και στην ινδική παράδοση αποκαλείται *Μιλίντα*. Οι διάλογοί του με τον βουδιστή μοναχό Ναγκασένα (*Nāgasena*), ο οποίος είναι γνωστός για τη μεταστρο-

Νόμισμα του Μενάνδρου.
Πρόσθια όψη:
«ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΣΩΤΗΡΟΣ
ΜΕΝΑΝΔΡΟΥ»

φή του Μενάνδρου από τον αρχαιοελληνικό πολυθεϊσμό στον Βουδισμό, αποτελούν τη βουδιστική διατριβή γνωστή ως «Μιλίντα Πάνχα», που σημαίνει «Τα Ερωτήματα του Μιλίντα». Ο Μένανδρος έφτασε στη Φώτιση ως σοφός με την καθοδήγηση του Ναγκασένα.

Η βουδιστική παράδοση αναγνωρίζει τον Μένανδρο ως έναν από τους μεγάλους ευεργέτες της πίστης, μαζί με τους Ασόκα και Κανίσκα. Άλλωστε, είναι πιθανό ο Μένανδρος να άσκησε προσηλυτιστικό έργο, καθώς κατά τη διάρκεια της βασιλείας του υπήρχε μεγάλο πλήθος Ελλήνων βουδιστών μοναχών στις ελληνικές πόλεις όπου κυβερνούσε.

Σύμφωνα με το μεγάλο χρονικό της Σρι Λάνκα, το «Μαχά-βανσα» (*Mahāvansa*), ο Έλληνας βουδιστής μοναχός Μαχά Νταμμαράκχिता (*Yona Mahā Dhamma-rakkhita*) ήταν αυτός που, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μενάνδρου, περίπου το 130 π.Χ., οδήγησε 30.000 βουδιστές μοναχούς (*bhikkhu*) από «την ελληνική πόλη Αλασάντρα»⁶ στη Σρι Λάνκα για το λατρευτικό προσκύνημα σ' ένα μεγάλο βουδιστικό μνημείο ονομαζόμενο «Μαχά Στούπα».⁷ Αυτός ο μεγάλος αριθμός δείχνει πως ο Βουδισμός αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην περιοχή του Μενάνδρου και πως οι Έλληνες εκεί είχαν ενεργή παρουσία.

Εξάλλου υπάρχουν καταγεγραμμένες αρκετές βουδιστικές αφιερώσεις από Έλληνες της Ινδίας, όπως αυτή του Έλληνα μεριδάρχη (κυβερνήτη επαρχίας) Θεόδωρου, ο οποίος περιγράφει

Η «Μαχά Στούπα», ύψους 103 μέτρων, όπου φυλάσσεται ευλαβικά μεγάλο μέρος των λειψάνων του Βούδα.

⁶ Πρόκειται για την Αλεξάνδρεια επί του Καυκάσου, περίπου 150 χλμ. βόρεια της σημερινής πρωτεύουσας του Αφγανιστάν, Καμπούλ.

⁷ *Mahāvansa*, xxix, σ. 39.

σε γραφή Χαρόστι πώς τέλεσε τη λατρεία των λειψάνων του Βούδα. Όπως αναφέρει:

«Ο μεριδάρχης Θεόδωρος τέλεσε τη λατρεία των λειψάνων του Σακιαμούνι [Βούδα] για το καλό του συνόλου των ανθρώπων». (Επιγραφή του μεριδάρχη Θεόδωρου)

Οι επιγραφές βρέθηκαν μέσα σε βάζο που βρισκόταν σε μια στούπα και χρονολογούνται από τον καιρό της βασιλείας του Μενάνδρου ή ενός απ' τους διαδόχους του τον 1ο αιώνα π.Χ.

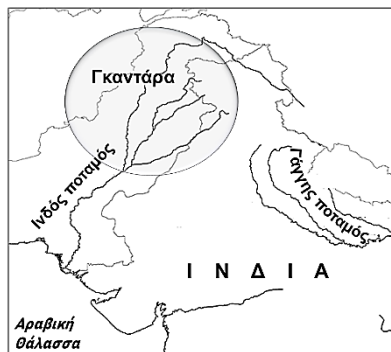
Η ελληνοβουδιστική τέχνη

Σύμφωνα με αρχαιολογικά ευρήματα και το Βρετανικό Μουσείο, αγάλματα του Βούδα δεν είχαν κατασκευαστεί μέχρι τον 1ο αιώνα μ.Χ. Αν και δεν υπάρχει πλήρης τεκμηρίωση, θεωρείται πιθανό ότι οι πρώτες ανθρωπομορφικές αναπαραστάσεις του ίδιου του Βούδα οφείλονται στην ελληνοβουδιστική αλληλεπίδραση. Πριν απ' αυτόν τον νεωτερισμό, η βουδιστική τέχνη ήταν ανεικονική, ο Βούδας δηλαδή απεικονιζόταν μόνο μέσα από τα σύμβολά του (έναν άδειο θρόνο, το ιερό δέντρο Μπόντι, τις πατημασιές του Βούδα, τον τροχό της Ντάρμα).

Οι Ελληνοβουδιστές ανέπτυξαν την ελληνοβουδιστική τέχνη, που είναι ουσιαστικά πολιτισμικός συγκρητισμός ανάμεσα στην κλασική ελληνική κουλτούρα και στον Βουδισμό. Το θεματικό περιεχόμενο των δημιουργιών είναι καθαρά βουδιστικό και δεν σχετίζεται άμεσα με τους Έλληνες ή τους Ρωμαίους ως προς τα θρησκευτικά θέματα. Η τεχνοτροπία όμως παρουσιάζει ελληνική επιρροή που χαρακτηρίζεται από τον ισχυρό ιδεαλιστικό ρεαλισμό της ελληνοβουδιστικής τέχνης.

Η καταγωγή της ελληνοβουδιστικής τέχνης θα πρέπει να αναζητηθεί στο ελληνικό βασίλειο της Βακτριανής, από το οποίο δημιουργήθηκε το μετέπειτα ινδοελληνικό βασίλειο. Υπό την κυριαρχία των Ινδοελλήνων βασιλέων και μετέπειτα της αυτοκρατορίας των Κοσσανών, η αλληλεπίδραση της ελληνικής και

της βουδιστικής κουλτούρας άνθισε στην περιοχή της Γκαντάρα (*Gandhāra*), στο σημερινό βόρειο Πακιστάν, προτού εξαπλωθεί περαιτέρω στην Ινδία, επηρεάζοντας την τέχνη της περιοχής Μάτουρα (*Mathura*) στη βόρεια Ινδία, και στη συνέχεια τη Χίντου τέχνη της αυτοκρατορίας Γκούπτα, η οποία επρόκειτο να επεκταθεί στην υπόλοιπη Νοτιοανατολική Ασία (Καμπότζη, Λάος, Ταϊλάνδη, Βιετνάμ).

Η επίδραση της ελληνοβουδιστικής τέχνης απλώθηκε επίσης βόρεια προς την Κεντρική Ασία, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό την τέχνη του Ταρίμ και ουσιαστικά τις τέχνες στην Κίνα, την Κορέα και την Ιαπωνία. Η ελληνική επιρροή στην αναπαράσταση του Βούδα έκανε δυνατή, μέσω ενός εξιδανικευμένου ρεαλισμού, μια πολύ προσιτή, κατανοητή και ελκυστική απεικόνιση του απώτερου σταδίου της Φώτισης όπως την περιγράφει ο Βουδισμός, καθιστώντας τον προσβάσιμο σε ευρύτερο κοινό.

Κατά τους επόμενους αιώνες, αυτή η ανθρωπομορφική αναπαράσταση του Βούδα καθόρισε τον κανόνα της βουδιστικής τέχνης, αλλά βαθμιαία εξελίχθηκε συμπεριλαμβάνοντας περισσότερα ινδικά και ασιατικά στοιχεία.

Παρανοήσεις για την επιρροή του ελληνικού πνεύματος

Υπάρχουν ισχυρισμοί από ορισμένους μελετητές ότι το ελληνικό πνεύμα που διαδόθηκε στην Ανατολή είχε επιρροή στον Βουδισμό, γονιμοποιώντας τον σε κάποιο βαθμό και συμβάλλοντας στη διαμόρφωση των κυριότερών του στοιχείων, υπό το πρίσμα της δυτικής, ελληνικής λογικής, φιλοσοφίας και θεολογικών αντιλήψεων.

Το δυνατότερο επιχείρημα υπέρ αυτών των ισχυρισμών είναι ότι οι κυνικοί φιλόσοφοι, ειδικά ο Ανάξαρχος και ο Πύρρωνας, που συνόδευαν τον Αλέξανδρο στην Ινδία, επηρέασαν τον πρώιμο Βουδισμό. Το βασικό στοιχείο της βιοθεωρίας των κυνικών, το οποίο έδινε έμφαση στην απάθεια ως μέσο επίτευξης της αταραξίας, θεωρείται ότι βρίσκει αντίστοιχη εκδήλωση και στις διδασκαλίες των πρώιμων βουδιστών, υποδεικνύοντας έτσι την επιρροή της κυνικής φιλοσοφίας.

Παρ' όλα αυτά, υπάρχουν στοιχεία που θέτουν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία τέτοιων ισχυρισμών για τους εξής λόγους:

- Ο Διογένης Λαέρτιος, ο Έλληνας ιστοριογράφος της φιλοσοφίας της αρχαιότητας (3ος αι. μ.Χ.), αναφέρει πως η γαλήνη (αταραξία, απάθεια) του Πύρρωνα και η αποσύνδεσή του από τα εγκόσμια είναι χαρακτηριστικά που αποκτήθηκαν στην Ινδία. Ο Πύρρων επηρεάστηκε από τους μάγους και τους γυμνοσοφιστές (όχι τους βουδιστές) ενώ βρισκόταν στην Ινδία με τον Μέγα Αλέξανδρο. Κατά την επιστροφή του στην Ηλεία μιμήθηκε τις συνήθειες της ζωής των γυμνοσοφιστών, κάτι που τον οδήγησε στην ίδρυση της ελληνιστικής φιλοσοφίας του Πυρρωνισμού,⁸ η οποία αναδείκνυε τον σκεπτικισμό.

Εκτός αυτού, στο προοίμιο του έργου του «Βίοι Φιλοσόφων», ο Διογένης Λαέρτιος αναζητά την καταγωγή της φιλοσοφίας και αναλύει τις ανατολικές επιδράσεις στους Έλληνες φιλοσόφους.

- Σύμφωνα με σύγχρονες αρχαιολογικές ανακαλύψεις και την επίσημη δήλωση της Ουνέσκο, ο Βούδας γεννήθηκε το 623 π.Χ. και πέθανε σε ηλικία 80 ετών, πιθανότατα το 543 π.Χ. Αντιθέτως, ο Ανάξαρχος γεννήθηκε το 380 π.Χ. και ο Πύρρωνας το 365 π.Χ., δηλαδή περίπου 250 χρόνια μετά τον Βούδα, όταν η διδασκαλία του είχε ήδη διαδοθεί ευρέ-

⁸ Διογένης Λαέρτιος, *Βίοι Φιλοσόφων*, Βιβλίο ΙΧ, Κεφάλαιο 11, § 61-63.

ως στην Ινδία. Κατά συνέπεια, είναι απίθανο ο Βουδισμός να επηρεάστηκε από τους κυνικούς φιλοσόφους.

- Ορισμένα στοιχεία που θεωρούνται βασικά χαρακτηριστικά του Βουδισμού απουσιάζουν εντελώς από τον αρχαίο Πυρρωνισμό/σκεπτικισμό. Μερικά από αυτά είναι τα εξής:
 - Οι έννοιες του καλού και του κακού *κάρμα* πρέπει να ήταν αδιανόητες στο πλαίσιο του Πυρρωνισμού, εφόσον τα «πράγματα» θεωρούνταν «αδιάφορα», «χωρίς λογική αυτο-ταυτότητα», και κατά συνέπεια δεν μπορούσαν να διακριθούν μεταξύ τους με ετικέτες όπως «καλό» και «κακό» ή «δίκαιο» και «άδικο». Αυτό υποδεικνύει ότι η «απάθεια» των κυνικών φιλοσόφων αναφερόταν στην «ηθική απάθεια», η οποία αποτελεί στοιχείο του «ηθικού μηδενισμού», όχι όμως της βιοθεωρίας του Βουδισμού. Αφετέρου, ο Βούδας δεν δίδασκε περί σκεπτικισμού και αγνωστικισμού όπως ο Πύρρωνας και οι άλλοι κυνικοί φιλόσοφοι.
 - Η Διδασκαλία της επαναγέννησης, που θυμίζει τον Βουδισμό, αν και ευνοήθηκε από τον Πλάτωνα και τον Πυθαγόρα, ήταν εντελώς ξένη στους Πυρρωνιστές.
 - Η «αταραξία», που οι Πυρρωνιστές υπόσχονταν τους οπαδούς τους, μπορεί να φαίνεται επιφανειακά παρόμοια με το βουδιστικό Νιρβάνα, αλλά, σε αντίθεση με το Νιρβάνα, η «αταραξία» του Πυρρωνισμού δεν περιλαμβάνει την απελευθέρωση από τον κύκλο της επαναγέννησης.
- Μελετητές, όπως ο Barua, ο Jayatilleke και ο Flintoff, υποστηρίζουν ότι ο Πύρρωνας επηρεάστηκε από τον ινδικό σκεπτικισμό ή, τουλάχιστον, συμφωνούσε με αυτόν, και όχι από τον Βουδισμό ή τον Τζαϊνισμό. Οι *Ajñāna* (Αγνωστικιστές) στην Ινδία, ο οποίοι επαγγέλλονταν τον ριζο-

σπαστικό σκεπτικισμό, μπορεί να είχαν ισχυρότερη επιρροή στον Πύρρωνα απ' ό,τι ο Βουδισμός.⁹

Ένας άλλος ισχυρισμός σχετικά με την επιρροή του ελληνικού πνεύματος είναι ότι ο Ηράκλειτος επηρέασε τον Βούδα με τη ρήση του «Πάντα ρει, ουδέν μένει» και την ιδέα της συνεχούς μεταβολής του κόσμου. Ωστόσο, αυτός ο ισχυρισμός είναι αναχρονιστικός, καθώς ο Ηράκλειτος γεννήθηκε περίπου το 544 π.Χ., δηλαδή, λίγο πριν ή λίγο μετά τον θάνατο του Βούδα το 543 π.Χ. Παρομοίως, δεν είναι τεκμηριωμένη η γνώμη κάποιων ότι η ρήση του Ηράκλειτου πέρασε στον Βουδισμό μέσω των εκστρατειών του Αλέξανδρου. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι ο Αλέξανδρος ή κάποιος από τους στρατιώτες και τους ακολούθους του ασπάστηκε τις ιδέες του Ηράκλειτου και τις προώθησε στην Ινδία. Αντίθετα, υπάρχουν πολλαπλά στοιχεία που δείχνουν ότι ο Βουδισμός αναπτύχθηκε ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ελληνική φιλοσοφία.

Επιπλέον, άλλοι ισχυρισμοί ότι το ελληνικό πνεύμα διαδόθηκε στον Βουδισμό μέσω της ελληνιστικής γλυπτικής είναι υπερβολικοί. Αυτό συμβαίνει επειδή τα αγάλματα του Βούδα που κατασκεύασαν οι Έλληνες γλύπτες συνέβαλαν περισσότερο στη διάδοση του βουδιστικού πνεύματος παρά του ελληνικού. Το ίδιο ισχύει και για τους Έλληνες ηγεμόνες που ασπάστηκαν τον Βουδισμό: βοήθησαν περισσότερο στην προαγωγή του βουδιστικού πνεύματος παρά του ελληνικού.

ΠΗΓΕΣ:

G.P. Malalasekara (1937-2007): *Dictionary of Pali Proper Names*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi.

Ven. S. Dhammika (1994-2012): *The Edicts of King Asoka*, Rock Edict, XII, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka.

Sutta Piṭaka.

Wikipedia.

⁹ Jayatilleke, K.N. (1963): *Early Buddhist Theory of Knowledge*, London: George Allen & Unwin Ltd., σ. 122, 129.

